

İMAM MUHAMMED'İN İKTİSADİ GÖRÜŞLERİ VE DEĞER TEORİSİ İLE MÜNASEBETİ*

IMAMS MUHAMMAD'S ECONOMIC VIEWS AND THEIR RELATION TO THE THEORY OF VALUE

Dr. Öğr. Üyesi Seyyit Ali ALBAYRAK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Temel İslam Bilimleri

saalbayrak@agri.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7387-1067

Atıf Gösterme: ALBAYRAK, Seyyit Ali, "İmam Muhammed'in İktisadi Görüşleri ve Değer Teorisi ile Münasebeti", Ağrı İslami İlimler Dergisi (AGİİD), Haziran 2024 (14), s. 31-38

Geliş Tarihi:

18 Nisan 2024

Kabul Tarihi:

08 Haziran 2024

©2024 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

Özet: Bu çalışma Hanefi ekolünün önemli isimlerinden biri ve aynı zamanda Ebu Hanife'nin de öğrencisi olan İmam Muhammed eş-Şeybani'nin iktisadi görüşlerini modern iktisattaki değer teorisi bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. İmam Muhammed, kendi çağdaşlarının aksine, altın ve gümüş para dışındaki para türlerinin toplumun kabulü sonucu altın ve gümüş para gibi ele alınacağını değerlendirmiş ve konuyla ilgili hükümlerini de bu zeminde şekillendirmiştir. İmam Muhammed dışındaki fakihler, altın ve gümüşün hilkaten para (yaratılışları itibarıyla değerlerini bizzat kendisinden alan) altın ve gümüş dışındaki para türlerinin ise istilahan para olduğu kanaatindedirler. Bu bağlamda İmam Muhammed toplum kabulüyle para işlevini yerine getiren istilahan para türlerini (örneğin felsler) hilkaten para olan altın ve gümüş paralarla aynı hükme tabi tutmuştur. Bu anlamda paranın değeri hakkında iki teori karşımıza çıkmaktadır: Emek-değer teorisi ve subjektif değer teorisidir. Emek-değer teorisine göre bir mal ve veya hizmetin değeri, o mal veya hizmet için harcanan emeğe eşittir. Buna göre, değer belirlenmesindeki temel faktör emektir. Subjektif değer teorisine göre ise, mal veya hizmetlerin objektif ve ölçülebilir bir değeri yoktur. Bir malın veya hizmetin değeri, toplum kabulü gibi çeşitli sebeplerle değişebilir. Bu nedenle İmam Muhammed'in altın ve gümüş para dışındaki para türlerini subjektif değer teorisi bağlamında değerlendirdiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İktisat, İslam İktisadı, İmam Muhammed, Değer Teorisi.

Abstract: This study examines the economic views of Imam Muhammad Muhammad al-Shaybani, a prominent figure in the Hanafi school and a student of Abu Hanifa, within the context of modern economic value theory. Unlike his contemporaries, Imam Muhammad assessed that types of currency other than gold and silver could be treated as equivalent to gold and silver when accepted and widely used by society, and he shaped his related rulings accordingly. Other jurists believe that gold and silver are inherently valuable (hilkaten) due to their intrinsic properties, whereas other types of currency are considered valuable only by convention (istilahan). In this context, Imam Muhammad subjected conventionally accepted currencies (such as copper coins) to the same rulings as inherently valuable gold and silver coins. Two fundamental theories regarding the value of money emerge in this discussion: the labor theory of value and the subjective theory of value. According to the labor theory of value, the worth of a good or service is equal to the labor expended to produce it; hence, labor is the primary factor in determining value. In contrast, the subjective theory of value posits that goods and services do not have an objective and measurable value; instead, their value can vary based on social acceptance and other factors. Therefore, it can be argued that Imam Muhammad evaluated types of currency other than gold and silver within the framework of the subjective theory of value. This translation maintains the academic tone and fluidity required for an academic summary while accurately conveying the original content.

Keywords: Islamic Law, Economy, Islamic Economics, Imam Muhammed, Value Theory.

* Bu çalışma 4. Uluslararası İslami Finans ve Muhasebe Konferansı'nda özet bildiri şeklinde sunulan ve özet bildiri kitabında yayımlanan tebliğin makale haline dönüştürülmüş şeklidir.

GİRİŞ

Altın ve gümüş para, çeşitli madenlerden yapılmış paralar, mal para ve itibari paralar değerini nereden almaktadır sorusu üzerinde düşünmek, günümüzde soyutlaşan paranın yani kripto sanal paranın değeri hakkında kanaat oluşturabilir. Bu anlamda paranın değeri hakkında iki teori karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri emek-değer teorisi, diğeri ise sübjektif değer teorisidir. Emek-değer teorisine göre bir mal ve veya hizmetin değeri, o mal veya hizmet için harcanan emeğe eşittir. Buna göre, değer belirlenmesinde temel faktör emektir. Sübjektif değer teorisine göre ise, mal veya hizmetlerin objektif ve ölçülebilir bir değeri yoktur. Bir malın veya hizmetin değeri çeşitli sebeplerle değişebilir.

İmam Muhammed'in konuyla ilgili farklı görüşleri bu anlamda günümüzde ortaya çıkan yeni para türlerini değerlendirme noktasında İslam hukukçularına bir örnek sunması açısından önem arz etmektedir. Literatür tarama yöntemi ile yaptığımız bu çalışma İmam Muhammed'in paranın değerini toplumun kabulünden aldığı yönündeki görüşlerini günümüz iktisat çalışmalarına da konu olan değer teorisi ve sübjektif değer teorisi bağlamında yorumlamayı amaçlamaktadır. Çalışmamız giriş, üç ana başlık ve sonuç bölümlerinden müteşekkildir.

1. Değer Teorisi ve Sübjektif Değer Teorisi

Altın ve gümüş para, çeşitli madenlerden yapılmış paralar, mal para ve itibari paralar değerini nereden almaktadır sorusu üzerinde düşünmek, günümüzde soyutlaşan paranın yani kripto sanal paranın değeri hakkında kanaat oluşturabilir. Bu anlamda paranın değeri hakkında iki teori karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri emek-değer teorisi, diğeri ise sübjektif değer teorisidir. Emek-değer teorisine göre bir mal ve veya hizmetin değeri, o mal veya hizmet için harcanan emeğe eşittir. Değer belirlenmesindeki temel faktör emektir.¹ Sübjektif değer teorisine göre ise, mal veya hizmetlerin objektif ve ölçülebilir bir değeri yoktur. Bir malın veya hizmetin değeri çeşitli sebeplerle değişebilir. Sübjektif değer teorisi şu şekilde açıklanmıştır: *“Sübjektif değer teorisi ekonomik mal ve hizmetlerin değerinin onların üretiminde kullanılan faktörlerin doğası ya da emek miktarından değil, fakat tüketicinin/alıcının kendi amaçlarının gerçekleştirilmesi ve ihtiyaçlarının tatmininde bu mal ve hizmetlere isnat ettiği önem ve faydadan doğduğunu öne süren teoridir.”*²

Sübjektif değer teorisi içerisinde yer alan “kendiliğinden değeri olma” kavramı üzerinde durmak gerekir. Altın ve gümüş gibi paraların para olmaları, bu madenlerin kendiliğinden bir

¹ Hasan İslatince, “Değer Teorisinin Tarihsel Analizi”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (2001), 159-170.

² Ünsal Çetin, “Sübjektivist Paradigma”, *Liberal Düşünce Dergisi* (2014), 115-122.

değere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır görüşünün aksine, altın ve gümüşe değer atfedenerin insanlar olduğu belirtilmektedir. Altın ve gümüşe olan talebin, söz konusu madenlerin değerini etkilemesi, bu madenlere değerinin insanlar tarafından verildiğine örnek olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla sübjektif değer teorisine göre bir mala talep olmazsa o malın değeri de olmaz. O malın piyasada çok az bulunuyor olması, meydana gelmesinde harcanan emeğin miktarı gibi faktörlere bakılmaz. Bu bağlamda altın ve gümüşün değerinin belirlenmesinde insanların güven duygusu gibi çeşitli faktörlerin ön plana çıktığını söylemek mümkündür.³

2. Paranın Toplum Tarafından Kabulü Meselesi ve Fukahanın Görüşleri

İktisadî açıdan genel kabul⁴ özelliği hem iktisatçılar hem de fakihler tarafından önemli bir vasıf olarak kabul edilmektedir. Bu özellik, genelde madenî para sistemlerinin uygulandığı dönemlerde aranan bir özellik olmuştur. Para konusunun temel fıkıh eserlerinde “nukud”, “nakd”⁵ ve “semen” kavramıyla ifade edildiğini ve genelde “semen” kavramı etrafında şekillendiğini söyleyebiliriz. Semen kavramı, İslâm bilginleri tarafından bir şeyin semeniyetinin ve değerinin aynı mı yoksa farklı mı oldukları ve bir şey semeniyetini nasıl kazanır gibi birçok yönüyle tartışılmıştır.⁶

Fakihlerin para kavramına yaklaşımlarını genel olarak ele aldığımızda, iki kavram karşımıza çıkmaktadır: “Hilkaten” (yaratılış itibariyle) para ve “ıstılâhen” (örfen) para kavramlarıdır. Altın ve gümüş, hilkaten para (semen) kabul edilirken, galib-i gışş ve fülüs gibi paralar ıstılâhen para (semen) olarak kabul edilmektedir.⁷

Yaratılışları itibariyle kendinden değerli olan altın ve gümüş gibi malların para olmaları hususunda fakihler arasında görüş birliği bulunmaktadır. Bu madenlerin dayanıklı, nadir,

³ Abdurrahman Çarkacıoğlu, *Kripto Para Bitcoin* (Ankara: Sermaye Piyasası Araştırma Kurulu Araştırma Dairesi, 2016), 10.

⁴ Besim Üstünel, *Makro Ekonomi* (Ankara: Kurtuluş Matbaası, 1975), 22.

⁵ Nukud; her zaman para olarak kullanılan şeyleri ifade etmek için kullanılan kavram. Detaylı bilgi için bk. Nezih Hammâd, *İktisadî Fıkıh Terimleri*, çev. Recep Ulusoy (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 263, 264; Bilal Aybakan, “Nakit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/324-326.

⁶ Detaylı bilgi için bk. Beşir Gözübenli, *İslâm'da Para ve Fonksiyonları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986), 70-149.

⁷ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989), 12/137, 14/14; Abdurrahman b. Muhammed Şeyhîzâde Dâmad, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1319), 2/116; Gözübenli, *İslâm'da Para ve Fonksiyonları*, 71-96; Muhammed b. Abdullah el-Gazzî Timurtaşî, *Risâletü Bezli'l-Mechûd fî Tahriiri Es'ileti Tağayyüri'n-Nukûd*, thk. Hüsamüddîn Affâne (Filistin: Cami'âtü Kudüs, 2001), 54-55; Vehbe Zuhaylî, *el-Muamelatü'l-Maliyyetü'l-Muasiratü* (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 2002), 154.

bölünebilir, işlenmeye müsait olması ve değerlerini uzun süre koruması, aslî para olarak kabul edilmelerinde belirleyici olmuştur.⁸

İstilahen, yani örfen para kabul edilen şeylerin gerçek anlamda para olup olmadığı hususunda farklı görüşler vardır. İmam Muhammed'in görüşüne göre, felslerde (altın ve gümüş dışındaki paralar) bulunması gereken ıstilah (örf) yani genel kabul görme⁹ özelliği bütün paralara atfedilebilir. Günümüz paralarında devlet tarafından güvence ve garanti verildiği için bu özelliğe ihtiyaç olmadığı belirtilmektedir. Ancak devlet bir şeyi toplum tarafından kabul gördüğü için mi para olarak dayatır, yoksa devlet dayattığı için mi o şey para olur konusu tartışmalıdır. İktisatçılar arasında bu minvalde tartışmalar olmuş ve bazıları paranın para olma özelliğini maddesinden değil, halk arasındaki açık veya kapalı bir anlaşmadan aldığını belirtmiştir.¹⁰

Paranın toplum tarafından genel kabul görmesi devlet eliyle de olabilir. Önemli olan, paranın para olma vasfını devletten veya kanundan alabileceği gibi, toplumun genel kabulünden de alabilmesidir. Tarih boyunca toplumlar genelde bir şeye paralık vasfını kendileri yüklemiş ve mübadele işlemlerini gerçekleştirmiştir. Devletler, toplumlar bir şeyi para olarak kabul ettikten sonra, o parayla ilgili gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır.¹¹ Dolayısıyla, paranın genel kabul görme özelliğinin büyük oranda toplum kaynaklı olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde ortaya çıkan veya gelecekte çıkacak olan para türlerini anlamlandırmada bu hususun önemi büyüktür.

Kripto sanal paralar dikkate alındığında, bu tür paraların toplumun genelinde kabul görmediği düşünülebilir. Ancak bu paraların henüz yeni bir olgu olması, tam olarak bilinmemesi, kullanımının belli teknolojik olanaklarla gerçekleştirilebilmesi, henüz oturmamış bir piyasasının olması ve haklarında çıkan olumsuz haberlerden kaynaklı endişeler dikkate alındığında, toplumun bu tür paraları ilk günden topluca kabul etmesi beklenemez. Bu çeşit paralar genel kabul görmese bile Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un felslerin semeniyeti konusundaki görüşlerini burada esas alabiliriz. Bu görüşe göre altın ve gümüş dışında, yani aslî paralar dışında bir para olan felslerin semeniyet vasfının ortaya çıkması veya sonlanması akdın

⁸ Ebûbekir es-Sıddık Mütevellî - Şevki İsmâil Şehhâte, *İktisâdiyyatü'n-Nukûd fi İtâri'l-Fikri'l-İslâmî* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1983), 41; Zuhaylî, *el-Muamelatü'l-Maliyyetü'l-Muasiratü*, 150.

⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/183; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethü'l-Kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 7/ 20-22; Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'î' fi Tertîbi's-Şerâ'î'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 7/127; Gözübenli, *İslam'da Para ve Fonksiyonları*, 97.

¹⁰ Üstünel, *Makro Ekonomi*, 22.

¹¹ Üstünel, *Makro Ekonomi*, 22.

taraflarının (akideyn) kabulüyle meydana gelmektedir. Ticari bir işlemde herhangi bir şeyi mübadele aracı olarak kullanmayı kabul eden kişiler arasında o şey para olabilir.¹²

Bir şeyin toplum tarafından para olarak kabulünün iki şekilde mümkün olduğunu belirtmiştik. Bunlardan biri, devletin bir şeyin para olarak kullanılmasını emretmesidir ki o şey artık genel kabul görme özelliğine sahip olur. Diğerisi ise toplumun zamanla bir şeyi alışverişlerde ve diğer işlemlerde kullanması, zamanla bu şeye güven yüklemesi ve sonuçta bu şeyi para olarak kabul etmesidir. Bu süreç genellikle uzun zaman alır. İlerleyen zamanlarda toplumların bu tür paraları tüm ticari faaliyetlerinde kullanma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Kripto sanal paraları günümüzde para olarak kabul eden devletlerin varlığı bilinmektedir. O halde kripto sanal paraların devlet eliyle genel kabul görme özelliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

3. İmam Muhammed'in İktisadi Görüşleri ve Bu Görüşlerin Sübjektif Değer Teorisiyle Münasebeti

İmam Muhammed'e göre, ıstılahe para (semen) kabul edilen şeyler, -ıstılahta para olma durumları devam ettiği sürece- altın ve gümüş gibi hilkaten para (semen) kabul edilen paralar gibidir. İmam Muhammed'e göre bey' akdinde semen olarak felsler kullanıldığı takdirde, felslerin altın ve gümüşte olduğu gibi tayin ile taayyün etmeyeceğini, felslerin birbirleriyle mübadelesinde ise sarf hükümlerinin cari olacağını görmekteyiz.¹³ Bu görüşe göre felslerle - altın ve gümüş para olan dinar ve dirhemde olduğu gibi- selem caiz değildir.¹⁴

İmam Muhammed'in felsleri râyic oldukları müddetçe altın ve gümüş hükmünde ele aldığını söylemek mümkündür. Bu görüşe göre, felsler râyic oldukları müddetçe tayin ile taayyün etmezler. Felslerdeki semeniyetin (para olma durumu/paralık vasfı) sübutu ve sona ermesi akdin taraflarının kabulüne değil, toplumun kabulüne (ıstılahına) bağlıdır.¹⁵

Altın ve gümüş dışındaki paraların para vasfını kazanmasını, toplumun onları para olarak kabul edip ticari faaliyetlerinde güven içerisinde kullanmalarına bağlamak mümkün görünüyor. Günümüzde kullanılan gerek kâğıt paralar gerekse kaydî para ve dijital paraların, yukarıda yer

¹² Serahsî, *el-Mebsût*, 12/183; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethü'l-Kadîr*, 7/20-22; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'î' fi Tertibi's-Şerâ'î'*, 7/127; Gözübenli, *İslam'da Para ve Fonksiyonları*, 97.

¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/183; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'î' fi Tertibi's-Şerâ'î'*, 7/64; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşki İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1324), 3/469; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), 2/31.

¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/127; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'î' fi Tertibi's-Şerâ'î'*, 7/127.

¹⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/183; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethü'l-Kadîr*, 7/20-22; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'î' fi Tertibi's-Şerâ'î'*, 7/127; Gözübenli, *İslam'da Para ve Fonksiyonları*, 97.

verdiğimiz ıstılahen (örfen) para kapsamına girdiğini söylemek mümkündür. Günümüzde kullanılan para türleri altın ve gümüşten farklı bir para türü olduklarına göre, İmam Muhammed'in altın ve gümüş dışındaki paralar (felsler) hakkındaki yorumunu buraya taşıyabiliriz. Eğer felsler semeniyetlerini toplumun kabulünden alıyorsa, günümüzde ortaya çıkan, ticari işlemlerde kullanılan ve kullanıcıları tarafından kabul gören kripto sanal paralar da bu bağlamda değerlendirilebilir.

İmam Muhammed'in paralara yaklaşımı, sübjektif değer teorisi bağlamında düşünülebilir. Çünkü İmam Muhammed, öz değeri sebebiyle para kabul edilen değerli maden paralar dışındaki öz değere sahip olmayan paraları toplumun verdiği değere göre ele almış ve bu bağlamda hüküm inşa etmiştir. İmam Muhammed'in para türlerinin öz değeri ne olursa olsun, toplum tarafından o paraya verilen değer ve yaygın kullanımın esas olduğu noktasında bir düşünce temelinde hareket ettiğini söylemek mümkün görünüyor.

SONUÇ

Bu çalışmada, İmam Muhammed'in altın ve gümüş dışındaki para türlerine ilişkin görüşleri, günümüz iktisadi teorileriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İmam Muhammed'in paranın değerini toplumun kabulünden aldığı yönündeki yaklaşımı, sübjektif değer teorisiyle uyumlu bir perspektif sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamız, İslam hukukçularına ve iktisatçılara, paranın değerini belirlemede toplumsal kabulün önemini vurgulayan bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır.

Çalışmamız, günümüzde özellikle kripto paralar gibi yeni ortaya çıkan para türlerinin değerlendirilmesinde, İmam Muhammed'in görüşlerinin rehberlik edebileceğini göstermektedir. Kripto paraların değeri, emek-değer teorisinden ziyade, sübjektif değer teorisiyle daha iyi açıklanabilmektedir. İmam Muhammed'in toplumsal kabul ve yaygın kullanım temelinde para değerini belirlemesi, modern iktisadi yaklaşımlarla da örtüşmektedir.

Bu çerçevede, İmam Muhammed'in iktisadi görüşleri, modern ekonomik sistemlerde ortaya çıkan yeni para türlerinin değerlendirilmesinde önemli bir referans noktası sunmaktadır. Kripto paraların ve diğer yeni para biçimlerinin değerinin belirlenmesinde, toplumsal kabul ve yaygın kullanımın kritik önemde olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, İmam Muhammed'in yaklaşımını modern iktisadi teorilerle ilişkilendirerek, İslam iktisadı alanında yenilikçi ve uygulanabilir çözümler sunmayı hedeflemektedir.

Gelecekteki araştırmalar, İmam Muhammed'in sübjektif değer teorisine dayalı görüşlerinin, dijital ve kripto paralar bağlamında daha derinlemesine incelenmesini ve bu

bağlamda İslam hukukunun modern finansal araçlarla nasıl entegre edilebileceğini araştırabilir. Bu çalışma, İmam Muhammed'in perspektifinden yola çıkarak, yeni finansal enstrümanların İslam hukukundaki yeri ve geçerliliği konusunda daha geniş bir tartışma başlatmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

Bilal, Aybakan. "Nakit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/324-326. İstanbul: TDV 2006.

Çarkacıoğlu, Abdurrahman. *Kripto Para Bitcoin*. Ankara: Sermaye Piyasası Araştırma Kurulu Araştırma Dairesi, 2016.

Çetin, Ünsal. "Sübjektivist Paradigma". *Liberal Düşünce Dergisi* (2014), 115-122.

Dâmad, Abdurrahman b. Muhammed Şeyhîzâde. *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1319.

Gözübenli, Beşir. *İslam'da Para ve Fonksiyonları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1986.

Hammâd, Nezhîh. *İktisadi Fıkıh Terimleri*. çev. Recep Ulusoy. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

İslatince, Hasan. "Değer Teorisinin Tarihsel Analizi". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (2001), 159-170.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşki. *Reddû'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1324.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Şerhu Fethü'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-Sanâ'i fî Tertîbi's-Şerâ'i'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Mevsîlî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.

Mütevellî, Ebûbekir es-Sıddık - Şehhâte, Şevki İsmâil. *İktisâdiyyatü'n-Nukûd fî İtâri'l-Fikri'l-İslâmî*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1983.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989.

Timurtaşî, Muhammed b. Abdullah el-Gazzî. *Risâletü Bezli'l-Mechûd fî Tahrirî Es'ileti Tağayyüri'n-Nukûd*. thk. Hüsamüddîn Affâne. Filistin: Cami'âtü Kudüs, 2001.

Üstünel, Besim. *Makro Ekonomi*. Ankara: Kurtuluş Matbaası, 1975.

Zuhaylî, Vehbe. *el-Muamelatü'l-Maliyyetü'l-Muasıratü*. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 2002.